

Wolter Noordman

# DE VIJFTIEN EXECUTIES

LIQUIDATIES AAN DE  
IJSELOEVER, APRIL 1945

Wolter Noordman

DE **VIJFTIEN**  
**EXECUTIES**

LIQUIDATIES AAN DE  
IJSSELOEVER, APRIL 1945



Omniboek

Eerder verschenen van deze auteur onder andere:

*Ondergedoken op de Veluwe*

*Luchtalarm op de Veluwe*

*Gevangen op de Veluwe*

Uitgeverij Omniboek

Postbus 13288

3507 LG Utrecht

[www.omniboek.nl](http://www.omniboek.nl)

ISBN 978 94 0190 520 6

ISBN e-book 978 94 0190 521 3

NUR 689

Copyright © 2015, Wolter Noordman/Uitgeverij Omniboek

Omslagontwerp en opmaak binnenwerk: Garage BNO, Kampen

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden op copyright van fotomateriaal te achterhalen. Zij die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op deze rechten, verzoeken wij contact op te nemen met hem.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

# Inhoud

Voorwoord 7

Inleiding 9

Geschiedenis, organisatie en werkwijze SD en SP 13

Vorming Einsatzkommando Zwolle 21

Ontsnaapt aan executie 23

## **De terechtstelling op de Geldersedijk in Hattem 29**

- De executie en identificatie van de slachtoffers 29

- In herinnering 43, 50, 58, 60, 73, 78

## **De liquidatie bij het Katerveer 80**

- De executie, zoektocht naar de slachtoffers en hun identificatie 80

- In herinnering 87, 92, 103, 114, 117, 140, 145, 152, 154

Executie overleefd 157

## **Bijlagen 163**

- De verhalen achter de monumenten 163

- Monument bij het Katerveer 163

- Monument op de Geldersedijk 173

- Joseph Schreieder, Englandspiel of Germanygame? 177

- Verwikkelingen rond Jan Thijssen en zijn Radiodienst 182

- Rapporten opgesteld door geallieerden 188

- Bijzondere Rechtspleging Nederland en vervolging buitenland 192

Noten 199

## **Verantwoording 211**

- Woord van dank 211

- Bronnen: 213

Personen 213

Geraadpleegde literatuur 214

Geraadpleegde archieven en particuliere collecties 215

Verantwoording afbeeldingen 219

# Inleiding

De aanleiding om een boek te schrijven over de laatste twee terechtstellingen die werden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Sicherheitsdienst (SD) in Zwolle, heeft diverse redenen.

In eerste instantie was mijn belangstelling gewekt door de informatie die François Siffert mij had verstrekt. Die interesse nam toe, toen uit verder onderzoek bleek dat de staf van de SD zich tijdens de laatste periode van de oorlog in Zwolle had gevestigd en de voor haar belangrijke gevangenen naar het Huis van Bewaring in Zwolle had laten overbrengen.

Over deze executies, die aan de Gelderse kant van de IJssel plaatsvonden, bleek veel materiaal voorhanden. Omdat bij deze executies twee geallieerde militairen betrokken waren, werd al spoedig na de oorlog naast de Nederlandse, ook door de geallieerde autoriteiten een onderzoek ingesteld. Hierbij werden vanaf april 1946 getuigen gehoord. Betrokken autoriteiten, zoals burgemeester en politie, werd naar hun handelwijze gevraagd. Ook werden burgers die iets gezien hadden, verhoord.

Daarnaast werden de Duitsers die deel hadden uitgemaakt van de in Zwolle gevestigde SD ondervraagd. Sommigen waren nog in Nederland gedetineerd; anderen waren naar kampen in Duitsland overgebracht. Van de laatste groep was er inmiddels een aantal vrijgelaten. Zij die verdacht werden van betrokkenheid bij oorlogsmisdaden werden weer opgespoord en opnieuw ingesloten in afwachting van eventuele verdere rechtsgang. Ondanks intensieve zoektochten bleef een aantal voor nader verhoor onvindbaar, waarschijnlijk omdat deze verdachten zich binnen de Russische zone van Duitsland (het la-

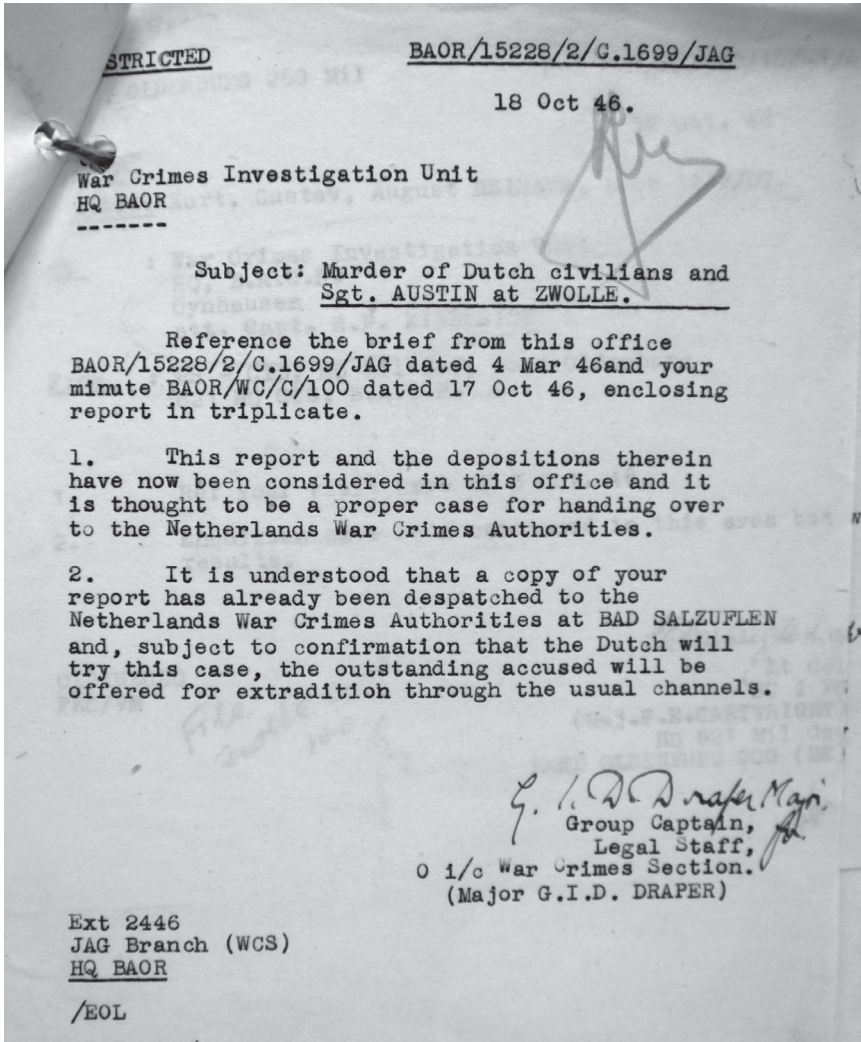
tere Oost-Duitsland) bevonden. Ook was een tweetal van hen niet meer beschikbaar: één wegens uitlevering aan Joegoslavië en de ander wegens veroordeling en terechtstelling voor een andere zaak.

Van geallieerde zijde werd het werk verricht door het 4<sup>e</sup> team van de War Crimes Investigation Unit (WCIU) en dat leidde tot een paar flinke dossiers die de bijnaam kregen: ‘Zwolle-case’. Daaraan was een onderzoek voorafgegaan naar de executies van de twee geallieerden, Austin en Holvoet. In totaal bevatten deze dossiers ongeveer 850 documenten. Dit was dus mijn voornaamste bron. Deze verhoren waren hoofdzakelijk toegespitst op de executies bij Hattem en het Katerveer.

Naast het onderzoek door de geallieerden werd gelijktijdig ook door de Nederlandse autoriteiten een onderzoek gestart naar deze executies, maar ook naar andere, zoals in de omgeving van Zwolle, te Wierden en bij Woeste Hoeve, een buurtschap in de gemeente Apeldoorn. Hiervoor was voornamelijk het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden (BOOM) te Amsterdam verantwoordelijk, die in Zwolle een subcommissie had met als hoofd de commissaris van politie, de heer G.J. Lettinck. De dagelijkse leiding van dit team was in handen van hoofdinspecteur J. Smit. Deze subcommissie voerde zelfstandig onderzoek uit en kreeg ook wel rapportages van de WCIU toegestuurd, via de in Bad Salzuffen in Duitsland gevestigde Netherlands War Crimes Commission. Omgekeerd ging er ook veel onderzoeksmateriaal van BOOM en haar subcommissie in Zwolle via Netherlands War Crimes Commission naar het WCIU. Ook probeerden de geallieerden gevog te geven aan de verzoeken om uitlevering van verdachten.

Het is oktober 1946 als de War Crimes Investigation Unit voorstelt om deze zaken voor berechting over te dragen aan de Nederlandse autoriteiten. In het bijzonder doelt men dan op de executies van de geallieerden Austin en Holvoet. In een aparte bijlage heb ik onder het hoofdstuk ‘Rapporten opgesteld door geallieerden’ verdere informatie over deze dossiers verwerkt.

Verder heb ik gebruikgemaakt van notities en documenten over deze executies, die ik aantrof in diverse gemeentearchieven en in het Provinciaal Archief in Arnhem (o.a. collectie Th.A. Boeree). Ook trof ik veel materiaal van BOOM en haar subcommissie in Zwolle aan in de dossiers van WCIU, in de National Archives in Londen.

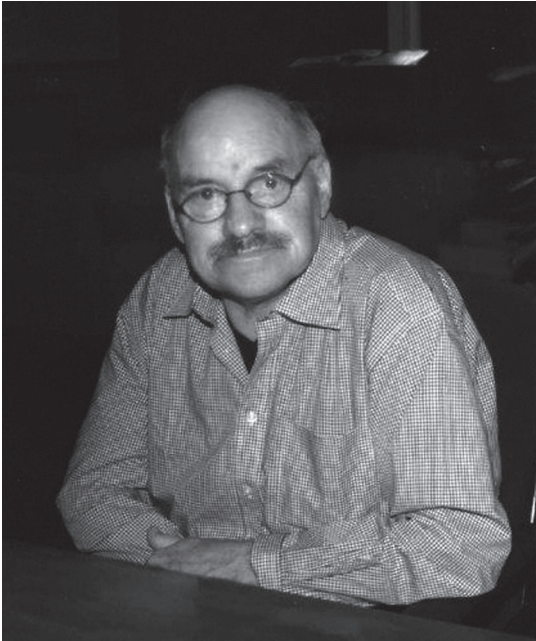


### 1. Voorstel WCIU overdracht zaak aan de Nederlandse autoriteiten.

Het onthullen van een nieuw monument bij het Katerveer in 1980 bracht de belangstelling voor – en de gemoederen over – deze executies opnieuw op gang. Er volgde een onderzoek naar de juiste naam van Raymond Holvoet, die onder zijn Engelse veldnaam ‘Henderson’ op het monument was vermeld. Ook ontdekte men toen dat de naam van één geëxecuteerde ontbrak op het monument. Het ging om de zestienjarige gedeserteerde SS’er, Florimond Beke. De fotograaf en journalist Henk Stalenburg dook in de geschiedenis van de mensen achter de namen op de monumenten, zowel op de Gelderse-

dijk als bij het Katerveer, en hij wist veel gegevens te achterhalen. Helaas was hij wegens ziekte niet meer in staat om het karwei af te ronden. Zijn onderzoeksresultaten zijn toen gedeponereerd in het Streekarchief Noordoost-Veluwe. Dit nu werd een andere gedegen bron voor mijn boek, dat ik gemakshalve maar het ‘Stalenburgdossier’ noem. Ik heb in de bijlage onder het hoofdstuk ‘De verhalen achter de monumenten’ nog enige overwegingen gewijd aan de discussie die over het monument bij het Katerveer ontstond.

Ten slotte heb ik getracht om nabestaanden van de slachtoffers op te sporen voor het verkrijgen van inlichtingen en materiaal. Dit laatste was niet zo eenvoudig, maar is toch in belangrijke mate gelukt.



**2. Henk Stalenburg,**  
fotograaf en journalist stads-  
krant *De Homoet*.



# Geschiedenis, organisatie en werkwijze SD en SP

In 1938 groeide de SD van een partij-informatiedienst uit tot de inlichtingendienst van de Duitse staat, die tevens ondersteuning gaf aan de Gestapo<sup>5</sup> en samenwerkte met de Duitse Administratie van Binnenlandse Zaken. Zo werd de SD belast met het observeren van politieke tegenstanders van het Derde Rijk en het opsporen van politiek nieuws in binnen- en buitenland. Ook het verzamelen van de indrukken van de burgers op politieke beslissingen en het voorbereiden van sabotageacties en opstanden in het buitenland viel daaronder. Om deze taak te volbrengen werd een netwerk van medewerkers opgericht in het Derde Rijk en de gebieden die nazi-Duitsland later annexeerde of bezette.

De SD werd de veiligheidsdienst in de bezette gebieden, en SD-bataljons werden geplaatst onder het bevel van de SS. Aan het hoofd van deze dienst stond Himmler. Ze werkte nauw samen met de *Sicherheitspolizei* (SP).

Het onderzoek dat na de oorlog werd ingesteld door diverse instanties, gaf een duidelijk beeld van de organisatie en werkwijze van de SD en SP in bezet Nederland. Aan het hoofd stond de *Hohere Befehlshaber* en chef van de SP, Johann Baptist Albin Rauter. Onder hem stond de *Brigadeführer* Karl Georg Eberhard Schöngarth, *Befehlshaber* der SP. Omdat op 7 maart 1945 een aanslag op Rauter werd gepleegd, waarbij hij zwaargewond raakte, nam Schöngarth tot aan de bevrijding zijn functie waar. Over zijn taak vertelde Rauter na de oorlog het volgende:

‘In september 1944 kreeg ik van het *Reichssicherheitsamt* in Berlijn opdracht, ondertekend door Adolf Hitler zelf, om alle gerechtelijke instanties in bezet

gebied op te heffen. Ik nam hun taak over en had de eindbeslissing over de strafmaat, op de voorstellen die door de diverse *Einsatzkommando's* van de SD en SP werden gedaan. Mijn staf was ondertussen vanuit Den Haag, via Zeist en Westerbork, in december 1944 in Zwolle gehuisvest.

De repressaillevoorstellen, als straf voor verzetsactiviteiten, die werden gedaan door de diverse *Einsatzkommando's*, kwamen binnen op het bureau van de *Befehlshaber* der SP en SD, dr. Schöngarth, en werden door hem ter beoordeling voorgelegd aan de vierde afdeling van de *Sicherheitspolizei*. Daarna nam ik uiteindelijk de beslissing.'

Dit boek gaat verder alleen in op de vierde en belangrijkste afdeling van de *Sicherheitspolizei*. De vierde afdeling hield zich bezig met activiteiten zoals sabotage en spionage, dus een breed terrein van het verzet. Zij had onder andere de in het voorwoord genoemde gevangenen onder haar hoede, en was eind september 1944 naar Zwolle verplaatst. Tot 1 maart 1945 stond deze afdeling onder leiding van *Regierungsrat* Erich Deppner en daarna van *SS-Obersturmbannführer* Hans Kolitz, die als een soort openbaar aanklager gezien kon worden. Rauter verklaarde verder:



3. Johann Baptist Albin Rauter.

‘Ging het over verzetsbewegingen, dan werd de zaak voor verdere beoordeling voorgelegd aan *Hauptsturmführer* Hans Ernst Harders. Betrof het geheime zenders en spionage, dan werd de zaak in handen gegeven van de *Kriminaldirektor*, *Sturmbannführer* Joseph Schreieder. Na hun beoordeling werd de zaak via het bureau van Schöngarth voorgelegd aan mij. Ik nam dan de beslissing over de strafmaat. Bijna altijd was dit de doodstraf. Deze werd meestal niet direct uitgevoerd. De betrokken gevangenen werden vaak gebruikt als represaille voor gepleegd terrorisme en sabotage door het verzet.

Indien represaillemaatregelen

Abschrift  
von  
A b s c h r i f t

Alleen voor den dienst te gebruiken.  
Alleen in handen van officieren.

19  
G E H E I M  
o.U., den 28. September 1944

Organisationsplan.

der Dienststelle des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD.  
für die besetzten niederländischen Gebiete.

Führungsstab.

zZt. Lager Westerbork bei Hooghalen  
Anruf: BRK. Vermittlung Assen u. Hooghalen 225

Befehlshaber: SS-Brigadeführer Generalmajor d.P. Dr. Schöngarth  
Adjutantur: SS-Untersturmführer Transfeld  
Leiter IV: SS-Sturmabführer Deppner  
Leiter III: SS-Sturmabführer Fehrenholz

Befehlsstelle der Einsatzkommandos

zZt. Zwolle, Bürgermstr. van Royensingel 5  
Anruf: BRK. Vermittlung Zwolle (2343/44) Apparat 40

Persönlicher Referent und  
Verbindungsführer zum BdS: SS-Sturmabführer Dr. Arlt.  
Leitung der Exekutive: SS-Sturmabführer Schreieder  
Leiter V und Vertreter: SS-Hauptsturmführer Wensky  
SD-Referent: SS-Hauptsturmführer Dr. Müller.

I. Einsatzkommando Amsterdam  
Amsterdam, Ruterpestraat 99  
Anruf: RK. Vermittlung (97001)

Einsatzbereich: Prov. Nordholland und Prov. Utrecht  
Leiter: SS-Sturmabführer Lages

Aussenkommando Utrecht  
(dem Einsatzkommando Amsterdam unterstellt)  
Utrecht, Maliebaan 61  
Anruf: RK. Vermittlung

II. Einsatzkommando Rotterdam  
Rotterdam, Heemradsingel  
Anruf: RK. Vermittlung

Einsatzbereich: Prov. Südholland mit Ausnahme des  
Zuständigkeitsbereichs des RK Den Haag  
Leiter: SS-Sturmabführer Wölk  
Sonderkommando Rotterdam  
(dem Einsatzkommando Rotterdam unterstellt)  
Leiter: SS-Hauptsturmführer Kromberger.

moesten worden genomen, meldden de *Einsatzleiters* zich ook bij de *Befehlshaber*, dr. Schöngarth. Zij deden voorstellen betreffende het aantal en welke personen als represaillemaatregel zouden worden geëxecuteerd. Deze voorstellen volgden weer dezelfde hiërarchieke weg. Deppner, en later ook Kolitz, beoordeelden de lijst met namen en gaven deze voor verdere afwerking – via het bureau van Schöngarth – door aan mij voor definitieve goedkeuring. Indien deze werd gegeven, gingen de opdrachten terug naar de *Einsatzleiters*. Ten slotte waren de *Einsatzleiters* die de voorstellen gedaan hadden, ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de executies.



5. Dr. Karl Georg Eberhard Schöngarth.

De situatie in de bevelstructuur veranderde na 7 maart 1945, de datum waarop de aanslag op mij werd gepleegd. Vanaf dat moment heeft Schöngarth mijn functie van *Hohere Befehlshaber* van de SP en SD waargenomen en werden zijn werkzaamheden als *Befehlshaber* van de SP en SD door Kolitz behartigd.' Tot zover een samenvatting van de verklaringen die Rauter hierover zelf heeft afgelegd.

Uit de diverse processen-verbaal wordt niet helemaal duidelijk in hoeverre de bevelsbevoegdheid van Schöngarth overging naar Kolitz. Sommige stafmedewerkers verklaarden na de oorlog dat Kolitz zijn bevoegdheden te buiten was gegaan, door de stukken te tekenen met de toevoeging 'In *vertretung*' in plaats van 'In *auftrag*'.

Dit werd echter door Kolitz zelf weer ontkend, die zijn rol als 'waarnemer' van Schöngarth na de oorlog probeerde te bagatelliseren door de opmerking dat Schöngarth zijn eigen functie grotendeels zelf kon blijven vervullen, omdat de afstand tussen Apeldoorn en Zwolle niet zo groot was.

Anderen beweerden echter dat in de laatste weken voor de bevrijding het contact tussen Schöngarth en Kolitz moeilijk was verlopen, en dat er in feite

van uitgegaan kan worden dat Kolitz vanuit Zwolle als enige verantwoordelijk kan worden gesteld voor het handelen van de SD en SP in die periode.

Over zijn rol in Zwolle vertelde Hans Kolitz na de oorlog, tijdens zijn verhoor in Fort Blauwkapel: 'Ik was alleen verantwoording schuldig aan *Brigadeführer* Schöngarth, *Befehlshaber* van de SP in Nederland en later plaatsvervangend *Hohere Befehlshaber*, na de aanslag op Rauter.

Op 7 of 8 april 1945 kreeg ik opdracht het resterende gedeelte van de staf van de SP van Zwolle naar Utrecht over te brengen. Rond 20 april 1945 vertrokken we ten slotte naar Den Haag, waar ik in mei 1945 gevangengenomen werd.'



6. Hans Kolitz.

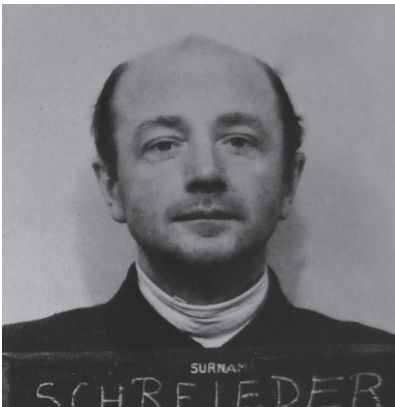
Echter, uit verhoren van anderen wordt duidelijk dat Kolitz en een aantal stafmedewerkers pas op 12 april vanuit Zwolle naar Utrecht vertrokken zijn.

Een van de voornaamste ambtenaren van de vierde afdeling van de SP was Joseph Schreieder. Deze was *Kriminaldirektor* en *Sturmabführer* van de SP. Hij was sinds augustus 1940 het gezicht van de contraspionage in Nederland. Zelf vertelde Schreieder na de oorlog hierover, tijdens het verhoor in kamp Fallingbommel: 'Ik probeerde een duidelijk beeld te krijgen van de Nederlandse verzetsbeweging, in het bijzonder van haar opbouw en verbinding met de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS).<sup>6</sup> Zo kreeg ik papieren over de organisatiestructuur van de NBS in handen, afkomstig van het hoofdkwartier van prins Bernhard. Aanvullende informatie kreeg ik vaak bij arrestaties en de verhoren van leiders van de verzetsbeweging.

Ik gaf persoonlijk leiding aan een paar belangrijke verhoren. Ik kan me twee voorvallen herinneren. De eerste was het verhoor van Jan Thijssen, de leider van de Raad van Verzet (RVV). Van hem wilde ik graag weten hoe de organisatie van de RVV in elkaar stak.<sup>7</sup> Het tweede geval was het verhoor van



**7. Jan Thijssen.**



**8. Joseph Schreieder.**

Philip Pander, die in Friesland gevangenomen was en daar de functie van gewestelijk operatieleider uitoefende. In het geval Pander was ik hoofdzakelijk geïnteresseerd in hoe sterk de NBS in Friesland bewapend was.'

Tot zover de verklaring van Joseph Schreieder.

Joseph Schreieder was eerst alleen belast geweest met het uitzoeken van alle spionagezaken en had onder andere leidinggegeven aan het 'England-spiel'<sup>8</sup>. Geleidelijk aan was zijn taak uitgebreid. Hij werd leider van het politiewerk tegen sabotage en spionage van meer dan plaatselijk belang. Schreieder werd daarbij geassisteerd door dr. Arno Arlt, dr. George Muller en een zekere Wensky. Hij leidde dus het onderzoek in terroristische zaken, en hierop stond altijd de doodstraf.

Schreieder werd in Zwolle dus belast met het onderzoek naar zware zaken, maar zijn specialiteit bleef toch contraspionage. Hij had in Zwolle de beschikking over twee gespecialiseerde medewerkers. Dit waren Obersekreter Ernst Georg May en Kriminal-Oberassistent Hermann Ferdinand Wilhelm Johannes Schumacher. Deze laatste twee waren gespecialiseerd in radiozaken. May gaf leiding aan de 'Funkabwehr', en zijn ondergeschikte Schumacher had zich gespecialiseerd in 'England-Abwehr'.

Van de contraspionage had Schreieder zijn hobby gemaakt, en hij voerde zijn taak met grote precisie uit. Hij leidde het onderzoek, vergeleek de gegevens die uit de diverse verhoren bekend werden en had zich een goed beeld van allerlei organisaties gevormd. Maar het kwam regelmatig voor dat als hij naar aanleiding van deze ontdekkingen de gevangenen nog eens wilde verhoren, deze al

terechtgesteld waren, vaak zonder dat hun werkelijke identiteit was vastgesteld. Daarom werd in november 1944 afgesproken om dit soort gevangenen onder zijn directe toezicht in Zwolle te plaatsen. Dit was dus de reden waarom er vanaf november 1944 in opdracht van Deppner en later Kowitz, een aantal zeer belangrijke gevangenen naar het Huis van Bewaring in Zwolle werd overgebracht.

Daar werden zij verhoord over hun geheime werk via de SAS-missies<sup>9</sup>, de Jedburgh-teams<sup>10</sup> en hun spionage- en radioactiviteiten.



9. Ernst Georg May.

Spionagezaken werden dus uitgezocht door Schreieder, en ging het over sabotage door verzetsbewegingen, dan werden vanaf 15 februari 1945 de zaken overgedragen aan *Hauptsturmführer* en *Kriminalrat* Hans Ernst Harders. Deze was vanaf genoemde datum toegevoegd aan de vierde afdeling van de SP. Beiden zonden na onderzoek hun rapport met advies naar Rauter, en na de aanslag op hem op 7 maart 1945, naar zijn plaatsvervanger Schöngarth. Dezen namen uiteindelijk de beslissing en stuurden de rapporten met hun besluiten terug.

Wel werd erop aangedrongen snel te werken. Om te voorkomen dat de gevangenen te vol werden, moest er daarna niet te lang gewacht worden met de executies. Enigszins cynisch werden ze door de Duitsers *Todeskandidate* genoemd.

Zodra Schreieder en later ook Harders voldoende informatie uit de gevangenen had weten te trekken, konden ze door de in september 1944 landelijk opgerichte *Einsatzkommando*'s terechtgesteld worden.

Himmler had vanuit het *Reichssicherheitshauptamt* in Berlijn nog een nieuwe maatregel ingevoerd, die *Sonderbehandlung* genoemd werd. Bij een overhaast vertrek van een *Einsatzkommando* moesten *Todeskandidate* onmiddellijk worden geliquideerd, om te voorkomen dat ze bij terugtrekking een bedreiging zouden vormen voor de Duitsers.

Na de oorlog vertelde Schreieder tijdens zijn verhoor dat hij op 2 april



10. Hans Ernst Harders.

1945 van Schöngarth opdracht had gekregen om naar Groningen te gaan.

Toen Schreieder en zijn staf in de vroege ochtend van 3 april 1945, vanuit Zwolle naar Groningen vertrokken, waren er nog twee *Todeskandidate* die hem interesseerden. De rest van de gevangenen van de Stafafdeling bleef achter en Schreieder had aan May opdracht gegeven een inventaris te maken van die gevangenen. Deze lijst is ook inderdaad door May gemaakt, zo blijkt uit zijn eigen verklaring, en aan Schreieder voor diens vertrek overhandigd. Op zijn beurt

heeft Schreieder, zo verklaarde hij, deze lijst overhandigd aan het hoofd van de Vierde Stafafdeling, Hans Kowitz. Ten slotte gaf deze de lijst door aan de leider van het *Einsatzkommando*, Joseph Rauch, waarmee de personen die daarop vermeld stonden, ter beschikking kwamen voor executie. Voor deze *Todeskandidate* werd hiermee de beschermende status opgeheven.

Ze waren als gevangenen van de Staf opgesloten in een afzonderlijke afdeling van het Huis van Bewaring te Zwolle en daar ingeschreven onder een andere naam, om te voorkomen dat het verzet erachter zou komen waar zij opgesloten zaten. Voor hen was er geen keuze: *‘Erledigen oder mitgehen’*, zoals blijkt uit de verklaring van een van de twee die volgens Schreieder door hem werden meegenomen. In dit verband komt de opmerking van Schreieder, dat hij niet wist wat er met de achtergebleven gevangenen van de Staf zou gaan gebeuren, erg ongeloofwaardig over en het was waarschijnlijk een leugentje om zichzelf vrij te pleiten. Hij heeft keuzes gemaakt en was daardoor dus medeplichtig aan het lot dat de achtergebleven gevangenen wachtte.

Voor de twee die door Schreieder werden meegenomen, bleef de door Schreieder toegekende beschermende status gehandhaafd. De ervaringen van deze twee personen komen in het hoofdstuk *‘Ontsnapt aan executie’* aan de orde.



# Vorming Einsatzkommando Zwolle

Zoals hiervoor al is vermeld, werden er in september 1944 in het niet-bevrijde gedeelte van ons land nieuwe Einsatzkommando's gevormd, en ook de Befehlstelle in Zwolle kreeg er één. In opdracht van Hitler hadden ze het werk van de militaire rechtbanken overgenomen. Obersturmführer Erich Aloysius Lütkenhus werd belast met de vorming van dit commando in Zwolle. Begin 1945 werd Hauptsturmführer Joseph Rauch benoemd tot leider van dit commando in Zwolle.

Andere medewerkers waren onder anderen: Friedrich Genczyk, Johann Reinhold Dittes, Walter Hermann Eugen Bartels, Fritz Martens, Willy Heinrich Mönnich, Heinrich Albert Weisbach, Siegfried Gruber, Franz Hart, Endlicher,



11. Joseph Rauch.



12. Paul Dietrich.

Hans Teegen, Reinhard Heinrich Konrad Karl Stück, Rudolf Schmidt, Max Sischke, Walter Hölzer, Wilhelm Heinrich Henri Hukriede, Richard Paul Dietrich, Neumann, Franz Birk, Wasche, Böll en Wilhelm Walter Erich Hohmann.

Ten slotte nog de Nederlander Piet Richard Cieraad. Hij was inspecteur van de Rijksrecherche en sinds oktober 1944 gedetacheerd bij het Einsatzkommando in Zwolle.

De gevangenen waren ondergebracht in een speciale afdeling van de gevangenis aan de Menno van Coehoornsingel. Zij vielen onder de verantwoordelijkheid van *Hauptscharführer* Schweiger. Omdat hij een zwakke gezondheid had en dus vaak ziek was, werd hij meestal waargenomen door *Scharführer* Leopoldsberger.



13. Erich Hohmann.



14. Franz Seraph Leopoldsberger.



15. Huis van Bewaring,  
Menno van Coehoorn-  
singel te Zwolle.

# Ontsnapt aan executie

De twee *Todeskandidate* die door Schreieder uit het Huis van Bewaring te Zwolle werden meegenomen, waren Anton Bernard Schrader, een Amerikaans agent die in Groningen met twee telefoonzenders was gearresteerd, en een leraar uit Apeldoorn, de heer P.J. ten Haaft, die werkzaam was geweest voor het binnenlandse net van de Radiodienst. Ten slotte verhuisde Schreieder via Groningen nog naar Den Haag, waar als door een wonder de twee meegenomen mannen vrijkwamen.

Nu eerst wat meer informatie over de twee meegenomen *Todeskandidate*.



16. Anton Bernard Schrader.

In de nacht van 9 op 10 november 1944 werd Bobby Schrader, een Nederlander die voor de Amerikaanse Inlichtingendienst werkte, in het diepste geheim gedropt bij Ulrum. Hij moest spionage-werkzaamheden voor de Amerikaanse Inlichtingendienst Office of Strategic Services (OSS) verrichten. Daarbij kon dan ook de zogenaamde ‘S-phone’ – een nieuw soort mobiele telefoon – uitgetest worden. Schrader viel uiteindelijk in Duitse handen.

Schrader werd op 9 november 1917 in Soerabaja geboren en groeide op in Nederlands-Indië. Hij behaalde in 1938 aan de Technische Hogeschool te Bandung zijn diploma als civiel ingenieur.

Hij kwam eind januari 1939 naar Nederland om in Utrecht aan de befaamde 'oliefaculteit' indologie te studeren. Eind mei 1940 staakte hij zijn studie en hij verhuisde naar Den Haag, waar hij enige tijd later benoemd werd tot assistent van het hoofd van het Bureau Grondstoffen van het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening.

Hij raakte eind 1940 betrokken bij het illegale werk door het stencilen en verspreiden van verzetsblaadjes. Nadat hij de ambtelijke bevoegdheid had gekregen om te beslissen over verzoeken voor toewijzing van benzine, besloot hij om een organisatie in het leven te roepen die mensen zou helpen om over de Noordzee naar Engeland te vluchten. Via zijn organisatie wist onder anderen mr. J. Burger, de latere minister van Staat, naar Engeland te ontkomen.<sup>11</sup>

Nadat met hulp van Schrader in 1943 zeven bootjes met vluchtelingen naar Engeland waren vertrokken, ging hij zelf met het achtste mee, omdat hij door de SD gezocht werd. Hij vertrok op 8 oktober 1943 en kwam de volgende dag in Engeland aan. Hij vervulde in Londen enige tijd bureaufuncties, maar zag uiteindelijk in oktober 1944 zijn vurigste wens in vervulling gaan. Hij werd in de nacht van 9 op 10 november 1944 boven Ulrum in Groningen gedropt als geheim agent, in dienst van de Amerikaanse Inlichtingendienst OSS. In de regio's Groningen, Drenthe en de kop van Overijssel verrichtte hij spionagewerkzaamheden en rapporteerde hij door middel van zijn telefoonzender, de zogenaamde S-phone, aan zijn opdrachtgever OSS, via overkomende vliegtuigen.

Op 10 februari 1945 werd hij gearresteerd en overgebracht naar het Scholtenhuis<sup>12</sup> in Groningen en later naar Zwolle. Schreieder haalde Schrader over om voor de Duitsers te gaan werken. Deze stemde toe, maar wist in de door Schreieder opgegeven berichten aan de Amerikanen zijn arrestatieteken duidelijk mee te zenden.

Hij vertelde veel aan Schreieder, maar allemaal informatie die niet zo geheim meer was.

Bovendien wist Schrader gedaan te krijgen dat D. de Boer en diens zoon uit Ulrum, waar hij op het moment van arrestatie verbleef, werden vrijgelaten. Hij wist Schreieder op de mouw te spelden dat zijn dropping te maken had met een te verwachten invasie in de Duitse Bocht. Hierop werden er prompt enkele pantserdivisies die aan de Rijn gelegerd waren naar het noorden van Duitsland gedirigeerd. Dit nu had tot gevolg dat de Duitse weerstand gerin-



**17. Scholtenshuis Groningen.**

ger was op het moment dat Amerikaanse strijdkrachten bij Remagen de Rijn overstaken.

President Eisenhower heeft Schrader na de oorlog gecomplimenteerd met de mededeling dat deze in gevangenschap nog beter werk had gedaan dan in zijn actieve tijd als agent. President Truman onderscheidde Schrader in 1947 met de Silver Star Medal, voor diens moedige en intelligente gedrag.

Over hoe hij precies is vrijgekomen lopen de meningen uiteen. In Nederland bleef hij omstreken vanwege zijn samenwerking met Schreieder. Na de bevrijding heeft hij geweigerd om contact op te nemen met de Parlementaire Enquêtecommissie.

Hoe die laatste maanden in de gevangenis te Zwolle zijn verlopen, vertelt de tweede overgebleven Todeskandidat zelf. Het is de heer P.J. ten Haaf, codespecialist van de Radiodienst uit Apeldoorn en in het dagelijkse leven leraar. Op 11 januari 1945 werd hij samen met de gearresteerde marconist/seiner Fred Meijer<sup>13</sup> vanuit Apeldoorn naar Zwolle overgebracht.

Ten Haaft vertelt: ‘s Avonds werden Fred Meijer en ik aan elkaar geboeid, naar Zwolle vervoerd en in een aparte afdeling van de strafgevangenis aan de Menno van Coehoornsingel opgesloten, waar Scharführer Franz Seraph Leopoldsberger met onze verzorging was belast. We werden streng gescheiden gehouden van de gewone burgergevangenen. Fred werd onder de naam “Bakker” en ik onder de naam “Smit” ingeschreven. Het werd ons onder alle omstandigheden verboden om onze eigen naam te noemen. De verhoren volgden, nu door Schumacher, Harry Piehl en Oberleutnant Schneider van de Grüne Polizei. Ik werd geconfronteerd met de verzetsman Jan Thijssen (alias “Lange Jan” of “Karel”), die het RVV-netwerk had opgezet en sinds 14 november 1944 al in de Zwolse gevangenis zat.’

Tot zover het verhaal van P.J. ten Haaft.

Schumacher, die na de bevrijding werd opgesloten in Den Haag, verklaarde tijdens zijn verhoor over zijn verblijf in Zwolle het volgende:

‘Mijn werk in Zwolle bestond uit de volgende taken: ik verrichtte koeriersdiensten tussen May en Schreieder. Daarnaast moest ik voor May gevangenen verhoren in de Zwolse gevangenis. Meestal waren het geheim agenten en “terroristen”. Zo heb ik de zich “Wyatt” noemende persoon verhoord over

zijn opleiding in Engeland, en andere gevangenen over hun relatie met de verzetsbeweging. In dit verband herinner ik me de namen Thijssen, leider van de RVV; terrorist “Fopkonijn”, een radio-operator; en dokter Eskes van de RVV. Dit waren gevangenen van onze eigen afdeling.’

Tot zover de verklaring die Schumacher na de oorlog aflegde.



18. P.J. ten Haaft.

We vervolgen het verhaal van de heer Ten Haaft:

‘Schumacher vertelde me over “Lange Jan”, dat deze voor hem een radioset had gebouwd en geheel met hem samenwerkte.

Tijdens de confrontatie met hem, waar ook Schumacher bij aanwezig was, bleek mij echter het tegendeel. Het OD-werk van “Lange Jan” was bij de Duitsers bekend; het RVV-werk echter niet!<sup>14</sup>

Zondagmiddag 14 januari 1945 kwam het contact met Fred door morse-seinen langs de verwarmingsbuizen tot stand. Hij zat in cel 5 en ik in 3, en dit contact is blijven bestaan tot 7 maart 1945. Het contact werd door Fred uitgebreid naar cel nummer 1 (Jack) aan de overzijde van de binnenplaats. Daarboven zaten “Lange Jan”, een Almelose ingenieur met naast hem zijn secretaresse en daarnaast een Tommy<sup>15</sup> en een marconist. Nieuwsberichten werden op die manier doorgegeven. Op de deur van cel 1 hoorde ik op een morgen: “V ok” als sein. De betekenis hiervan is mij nooit duidelijk geworden.

Ook was er een “gewone SD-man”, die berichten overbracht aan de marconisten, maar met mij, die een bijzonder opschrift op de celdeur had staan, heeft hij zich nooit ingelaten. Ik kon dus geen berichten naar buiten krijgen. In het raam van de cel zat een klein gaatje, waardoor ik op de binnenplaats kon kijken als het raam rechtop stond. Wij werden nooit gelucht, dus ik heb nooit een bekend gezicht gezien. Als het raam schuin stond, kon ik naar de lucht kijken en vliegtuigen tellen. Uiteraard werd dit naar de anderen doorgeseind.

Mishandeling heb ik maar één keer in de gevangenis gehoord. Dit was toen Jack uit cel 1 vanwege het seinen naar Fred in cel 5 werd overgeplaatst. Toen Jack weigerde te bekennen, werd “Hans” geroepen om hem te *prügeln*. Dat gebeurde niet in zijn cel, maar ergens anders. Ik hoorde hem schreeuwen en daarna heeft hij bekend. Hij kwam terug met de opmerking dat onwilligheid niet hielp en dat hij beter direct had kunnen bekennen.

Nooit heb ik van een gevangene gehoord die het ontkennen heeft kunnen volhouden. Onder “bekennen” verstonden we: een geloofwaardig verhaal in elkaar zetten en dit zonder vergissing door alle verhoren heen weten vol te houden. Daardoor kon het oprollen van andere groepen voorkomen worden. Met mijn inlichtingengroep is dit helemaal gelukt. Mijn “inlichtingen” kwamen van de man op straat, wanneer Vr’s of V2’s overkwamen, of van de onbekende arbeider, die zaterdags met verlof uit Rees of Zevenaar naar huis kwam. Deze verhalen vond men geloofwaardig. Zo hoorde ik ook eens het verhoor van een chauffeur die met zijn wagen een wieg had moeten ophalen bij een onbekend huis waarachter een grote boom stond. In feite ging het hier om een wapentransport!

Wat het seinen via de verwarmingsbuizen betreft; Schumacher vertelde mij dat de Duitsers er kwaad om waren en maatregelen zouden nemen. Ik

gaf dit bericht door, maar nu werd met naastliggende cellen via klopsignalen op de tussmuren geseind. Voor verre verbindingen bleven we werken met morsetekens via de buizen.

In de nacht van 7 op 8 maart werden velen uit de gevangenis opgehaald en weggevoerd per auto.<sup>16</sup> Wij hoorden hen lachen en praten en elkaar “Gute Reise” wensen, en dachten daardoor aan tewerkstelling in Duitsland. Een paar dagen later antwoordde Schumacher op mijn vraag naar “Jack” en Fred, dat hij het niet tegen had kunnen houden, er niets aan had kunnen doen.

Toen vreesde ik het ergste. Ook “Lange Jan” en de anderen boven waren verdwenen. Later hoorde ik van de aanslag op Rauter bij Woeste Hoeve. Voor zover ik weet waren Fred en “Jack” nog niet veroordeeld. ’s Avonds wisten ze nog van niets en de volgende morgen waren ze weg.

Anders was het met degenen die ’s morgens om een uur of vijf, zes gewekt werden met het bevel: “Alleen broek en jas aantrekken en meegaan.” Dan lag iedereen bevend in de cel op zijn krib te wachten of ook zijn deur zou opengaan en het leven voor het vaderland werd opgeëist. Met Pasen gingen 36 mannen weg onder geleide van twee SD-mannen bewapend met mitrailleurpistolen. Welgemoed en van brood voorzien. Waarheen? Ze kwamen uit de burgerafdeling van het huis van bewaring. Het werd stil in de gevangenis.<sup>17</sup>

Op zekere nacht begin april 1945<sup>18</sup>, zo rond halfvier, kwam Revier-Oberwachtmeister der Ordnungspolizei Harry Piehl bij me en hij maakte me wakker. Ik moest me aankleden en meegaan. Ik keek erg wantrouwend en hij zei: “Je kunt kiezen: *erledigen oder mitgehen!*” Natuurlijk zei ik: “Mitgehen.” En zo gingen we om vier uur in de ochtend naar het noorden en kwamen in het Huis van Bewaring in Groningen. Ik werd nu ingeschreven onder de naam “Toet”. Daar bleef ik tien dagen, en ik werd daarna door Schumacher met nog een gevangene, een zekere Bobby, en een meisje dat het liefje van Schumacher was, per auto verder vervoerd.

We gingen via Leeuwarden, Harlingen, Afsluitdijk, Alkmaar naar de gevangenis in Scheveningen. Daar ben ik nog twaalf dagen geweest tot donderdag 26 april. Toen werd ik vrijgelaten en heb ik kennisgemaakt met een officier van het hoofdkwartier van de SD. Schumacher en Harry Piehl heb ik daar niet meer gezien. Met hulp van kennissen, familie en predikanten van de Nederlandse Hervormde Kerk ben ik vervolgens lopend en later fietsend via Gouda, Utrecht, Zeist en Amersfoort naar Apeldoorn gegaan, waar ik op 8 mei aankwam.’

Tot zover de ervaringen van de heer Ten Haaft uit Apeldoorn.



# De terechtstelling op de Geldersedijk in Hattem

## De executie en identificatie van de slachtoffers

Het is begin april 1945 als Rauch, leider van het *Einsatzkommando* te Zwolle, opdracht krijgt van Kowitz om als vergelding voor een spoorwegsabotage in Oldebroek, zes gevangenen uit het Huis van Bewaring te Zwolle te fusilleren.

Rauch beweerde na de oorlog dat hij contact over deze zaak had opgenomen met Schreieder en *Sachbearbeiter* Heinrich Albert Weisbach. Uiteraard ontken- de iedereen na de oorlog de personen te hebben aangewezen en opdracht tot executie te hebben gegeven. Dit om te voorkomen dat men voor het begaan van oorlogsmisdaden zou worden aangeklaagd. Uit de verklaring van Kowitz valt af te leiden dat hij meende dat Rauch de personen aangewezen had, of- schoon het bevel tot executie van boven kwam. Het ging volgens Kowitz om een represaillemaatregel als gevolg van de vele sabotageacties die op dat mo- ment gepleegd werden.

De laatste weken was er een aantal executiebevelen van Schöngarth – via Kowitz – kort achter elkaar gekomen en waren diverse gevangenen die direct onder verantwoordelijkheid van Rauch en zijn medewerkers vielen, daarvoor aangewezen.<sup>19</sup>

Bartels verklaarde hierover tijdens zijn verhoren dat er begin april 1945 op- nieuw namen moesten worden opgegeven van personen die voor fusillade in aanmerking kwamen.

Aangezien in de voorliggende weken al meerdere executies waren uitge- voerd, voelde hij, maar ook Rauch, er niet veel voor opnieuw gevangenen aan te wijzen.

Deze opvatting werd door Rauch overgebracht aan de Staf met de mededeling dat zij zelf ook over gevangenen beschikte, waarop de Staf een lijst naar Rauch stuurde met namen van personen die zij niet langer voor haar onderzoeken nodig had.



**19. Walter Hermann Eugen Bartels.**

In dit licht moet dan ook de aanwijzing van de zes personen voor de executie op de Geldersedijk te Hattem worden gezien. Ze stonden allemaal op het door May gemaakte lijstje, dat Schreieder naar Kolitz gestuurd had voordat hij in de nacht van 2 op 3 april 1945 Zwolle verliet. In zijn op eed afgelegde verklaring tegenover de WCIU noemde Schreieder de volgende namen die volgens hem op het lijstje stonden: 'Henderson' (Holvoet), Nijboer, Wierda, Van Diepen, Van Unen, Eskes, Van der Laaken, 'Wyatt' (Austin), Buunk en Pander. Hierbij maakte hij de op-

merking er niet zeker van te zijn dat dit de volledige weergave van de lijst was. In feite was hun lot dus op 2 april 1945 al bepaald met dat van de anderen, die ook op dit lijstje voorkwamen en die Schreieder zich later niet meer kon herinneren.

Harders verklaarde na de oorlog dat Schöngarth na de aanslag op Rauter, de taken van Rauter had overgenomen. Schöngarth zou zelfs een brief van Himmler hebben laten zien, waarin dit geregeld was. In dat geval zou het uiteindelijke bevel tot executie dus van Schöngarth gekomen moeten zijn. Maar verder verklaarde Harders tijdens zijn verhoor ook, dat in de periode eind maart tot half april 1945 er bijna geen communicatie was geweest tussen Kolitz en Schöngarth. Het valt dus te betwijfelen of Schöngarth op de hoogte is geweest. In ieder geval staat vast dat Rauch en Kolitz wel nauw bij deze executie betrokken waren.

Op 9 januari 1946 werd door J. Graver, rechercheur bij het Bureau Nationale Veiligheid te Zwolle, een proces-verbaal opgemaakt (zie noot 19). Hij had in

opdracht van de burgemeester van Zwolle onderzocht wie er opdracht had gegeven voor de diverse executies van personen uit het Huis van Bewaring te Zwolle. Hij rapporteerde dat voor de executies bij Woeste Hoeve, Wierden, de Meppelerstraatweg in Zwolle en waarschijnlijk ook op de Geldersedijk te Hattem, door Kolitz opdracht was gegeven en de lijsten waren samengesteld door Bartels en Rauch (zie noot 19). Gezien het eerdere relaas valt het dus te betwijfelen of alleen Bartels en Rauch betrokken waren bij het samenstellen van de lijst voor de executie op de Geldersedijk. Waarschijnlijk is de lijst die de Staf omstreeks 2 april 1945 maakte, uitgangspunt geworden.

Zo werden dus voor de executie op de Geldersedijk te Hattem de volgende zes mannen aangewezen:

1. John Patrick Stanley Austin, geboren in Ierland. Hij meldde zich in 1940 als vrijwilliger bij het Engelse leger en diende in het Royal Berkshire Regiment. Op eigen verzoek werd hij daarna opgeleid tot parachutist en radio-operator. In de nacht van 11 september 1944 werd hij gedropt te Stegerenveld (bij Ommen) als deelnemer aan een Jedburgh-team, missie nr. 12, code 'Dudley'. Is gearresteerd op 18 november 1944 te Lemelerveld door het Einsatzkommando van de SD uit Zwolle. Na zijn arrestatie zei hij 'Bunny Wyatt' te heten.
2. Gerrit Bertus Buunk, geboren te Boxtel. In 1944 is hij vanuit Engeland in opdracht van het Bureau Inlichtingen boven bezet gebied gedropt met een aantal nieuwe zenders. Is eerst werkzaam geweest in westelijk Nederland; later verplaatst naar het oosten, waar hij met een aantal anderen het Inlichtingencentrum Oost vormde. Schuilnaam: 'Fopkonijn'.
3. Dirk van Diepen, geboren te Wezep, beroep arbeider. Wegens economisch delict opgesloten in het Huis van Bewaring te Zwolle.
4. Dirk Eskes, geboren te Deventer, huisarts te Amsterdam. Verbindingsofficier bij de RVV, later naaste medewerker van Jan Thijssen. Sinds december 1944 radiocommandant bij de Nederlandse regering. Schuilnaam: 'Alex'.
5. Floris van der Laaken, geboren te Hilversum, radiotechnicus bij de NSF (Nederlandse Seintoestellen Fabriek) te Hilversum. Sinds 1944 technisch lei-

der van het zendernetwerk van de RVV in West-Nederland en Utrecht. Later werd hij, na de arrestatie van Jan Thijssen en Dirk Eskes, tijdelijk leider van het totale zendernetwerk. Na de terugkeer van Dirk Eskes werkte hij ook voor het Inlichtingencentrum Oost. Schuilnaam: 'Lex'.

6. Gerrit van Unen, geboren te Wezep, beroep arbeider. Wegens economisch delict opgesloten in het Huis van Bewaring te Zwolle.



20. Friedrich Genczyk.

Friedrich Genczyk, die met zijn peloton *Geheime Feldpolizei*<sup>20</sup> in februari 1945 was toegevoegd aan het *Einsatzkommando* in Zwolle, kreeg op de avond van 3 april 1945 van Rauch te horen dat hij de volgende morgen zes gevangenen naar de Geldersedijk onder Hattem moest brengen om hen daar als 'terroristen' dood te laten schieten. De commandant van de *Grüne Polizei*<sup>21</sup> was al op de hoogte gebracht waar het moest gebeuren en zou mannen ter beschikking stellen voor het vuurpeloton.



21. Piet Richard Cieraad.

Ook Leopoldsberger, de waarnemend commandant van het Huis van Bewaring in Zwolle, was opgedragen dat de zes mannen de volgende morgen moesten klaarstaan.

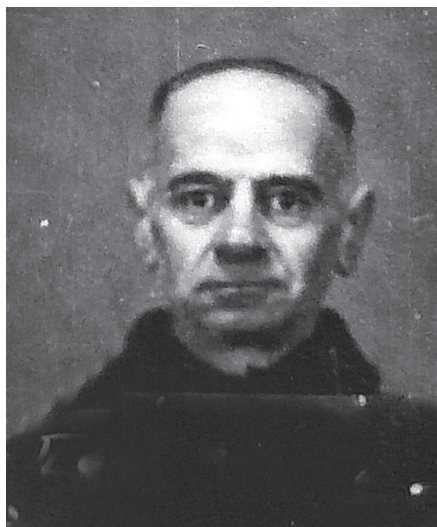
De volgende ochtend omstreeks vijf uur reed Genczyk met nog een paar man van het *Einsatzkommando*, o.a. Dittes en Birk, in een autobus naar de Dienststelle van de *Grüne Polizei* aan de Eekwal. Ongeveer tien man van die eenheid stapten daar in. De volgende halte was de Van Nahuysstraat, waar Piet Richard Cieraad, als inspecteur

van de Rijksrecherche gedetacheerd bij de SD, werd opgepikt. Daarna reed de autobus door naar het Huis van Bewaring te Zwolle.

Hier stapten de gevangenen in, met de handen op de rug gebonden, begeleid door de mannen van de Grüne Polizei die het executiepeloton vormden.

Het was rond halfzeven, toen de autobus bij de plaats van de executie op de Geldersedijk te Hattem aankwam. Allen stapten uit, en nadat Cieraad in het Nederlands de gevangenen het vonnis voorgelezen had, gaf de commandant van het executiepeloton opdracht tot uitvoering van het vonnis. Dites en Birk hadden ondertussen de weg in beide richtingen afgezet. Na de executie bleven zij de wacht houden bij de lichamen.

Genczyk en Cieraad reden na de executie door naar Hattem en deelden waarnemend burgemeester Bruynis mee, dat er onmiddellijk een politieman bij de lichamen van de



22. Franz Birk.

terechtgestelde mannen op wacht moest worden gezet. Hij kreeg vervolgens opdracht om voor hun begrafenis te zorgen. Ale Reeder, in dienst van de marchaussee, kreeg niet lang daarna de opdracht de wacht te betrekken bij gefusilleerden. Alvorens terug te rijden naar Zwolle werd op een boom een papier bevestigd, waarop te lezen viel dat deze 'terroristen' waren terechtgesteld als vergelding voor de sabotage aan het spoorbaanvak Zwolle-Amersfoort.

Later verklaarde Cieraad nog over deze executie dat hij van Stück en Schmidt gehoord had, dat zij gezien hadden dat er bij de executie van 4 april 1945 fouten waren gemaakt, waardoor er tegenover Eskes geen soldaten zouden hebben gestaan. Deze zou zich toen maar hebben laten vallen en later, toen hij trachtte op te kijken, alsnog zijn doodgeschoten. Dit verhaal lijkt gedeeltelijk onjuist, omdat zowel Schmidt als Stück niet bij deze executie is geweest. Dat er iemand waarschijnlijk niet geraakt was, zou wel kunnen kloppen, omdat



April 1945. De Duitse bezetting loopt op zijn eind.

*Kriminaldirektor* Joseph Schreieder, de hoge baas van de Duitse contraspionage, verlaat zijn post in Zwolle en laat veel van zijn belangrijke gevangenen achter in het Huis van Bewaring.

Er wordt koortsachtig overlegd wat er met hen moet gebeuren. Himmlers bevelen vanuit Berlijn zijn duidelijk: laat niemand in leven. En daarmee is het lot van de meeste gevangenen bezegeld.

Op 4 april levert de *Grüne Polizei* een vuurpeloton en op 10 april klaart het *SD-Einsatzkommando* zelf de klus. Op de Gelderse Dijk in Hattem en bij het Katerveer in Oldebroek worden de gevangenen geliquideerd. In dit indrukwekkende boek reconstrueert de auteur de gebeurtenissen en vertelt van elke gevangene diens bijzondere levensverhaal.

Wolter Noordman (1949) is specialist op het gebied van de Duitse bezetting en het verzet op de Veluwe en in Overijssel. Hij publiceerde eerder onder meer *Ondergedoken op de Veluwe*, *Luchtalarm op de Veluwe* en *Gevangen op de Veluwe*. Daarnaast werkte hij mee aan het in Groot-Brittannië verschenen boek *From Delhi to Arnhem* (2009), vanwege zijn kennis van de geheime operatie Pegasus 2.

[www.omniboek.nl](http://www.omniboek.nl)

NUR 689

ISBN 978 94 019 0520 6



9 789401 905206



Omniboek